

Att utvärdera
utbildning

Att utvärdera utbildning

Ingår i Läroplan 2000

© 1998 Räddningsverket, Karlstad
Utbildningsavdelningen

Utarbetad av Hans Åhlén (projektledare), Utbildningsavdelningen i Karlstad
Krister Svensson, Räddningsverkets skola Revinge
Kjell-Erik Svensson, Högskolan Kristianstad

Utgivningsår 1998 års utgåva
Beställningsnummer U30-572/98

Bearbetning och
produktion Utbildningsproduktion AB, Malmö

Tryck Skogs Grafiska, Malmö

Innehåll

Förord	5
Begreppet utvärdering	7
Varför utvärdera?	10
Typer av utvärderingar	14
Program-/systemutvärdering	14
Utvärdering av de studerandes prestationer	17
Validitet och reliabilitet	20
När ska en utvärdering göras?	21
Metodval	22
Metoder att bedöma studerande	24
Kvalitet	27
Exempel på instrument för kursutvärdering	29
För vidare läsning	38

Förord

Syftet med *Att utvärdera utbildning* är att alla som sysslar med utbildning ska öka sin kunskap om utvärdering och utveckla sina praktiska färdigheter i att utvärdera. I Räddningsverkets kvalitetsuppföljningsprogram regleras bl a hur utvärdering av kursverksamheten ska ske. Samtidigt öppnar skrivningen för mer omfattande och noggranna utvärderingar som kan initieras av de kursansvariga. Sådana genomförs också normalt vid sk försökskurser.

Att utvärdera utbildning vänder sig i första hand till lärarna och syftar till att möta behovet av grundläggande kunskap om olika sätt att se på utvärderingar, krav på utvärderingar, olika utvärderingstyper, olika ansatser samt validitets- och reliabilitetsbegreppen. Vidare ges exempel på olika metoder för bedömningar av de studerandes prestationer.

Att utvärdera utbildning är en del i Räddningsverkets *Läroplan 2000* och har utarbetats av utbildningsavdelningen. Ett förslag presenterades under lärarveckan (v 724) på Rosersberg. Räddningsskolorna, kommunala räddningstjänster och Högskolan i Karlstad har varit remissinstanser. Synpunkterna som framförts har lett fram till detta dokument.

Räddningsverket

Begreppet utvärdering

Definition

En allmän definition på begreppet utvärdering är att *fastställa och noggrant bedöma värdet (resultatet) av verksamhet, försök m m.*

Orden *fastställa* och *bedöma* anger de två huvuddelar som en utvärdering består av.

Fastställa innebär att göra en nulägesbeskrivning av det som ska utvärderas. *Bedöma* innebär att värdera hur det som beskrivs har fungerat.

Utvärderingar kan i utbildningssammanhang göras på hela utbildningssystem, men även på de resultat som den studerande i ett utbildningssystem eller -program presterar.

Utvärderarna kan betona olika aspekter vilket avspeglas i olika definitioner av begreppet utvärdering:

- att fastställa i vilken grad målen för en utbildning nås
- att tillämpa vetenskapliga metoder för att studera program
- att jämföra kostnader och genererad nytta hos två eller flera program
- att bedöma värdet av ett program
- att göra en systemanalys där man ser på ingångsvärden och resultat och försöker finna den kombination av ingångsvärden som ger det mest önskade resultatet
- att ta fram användbar information till de personer som har behov av den

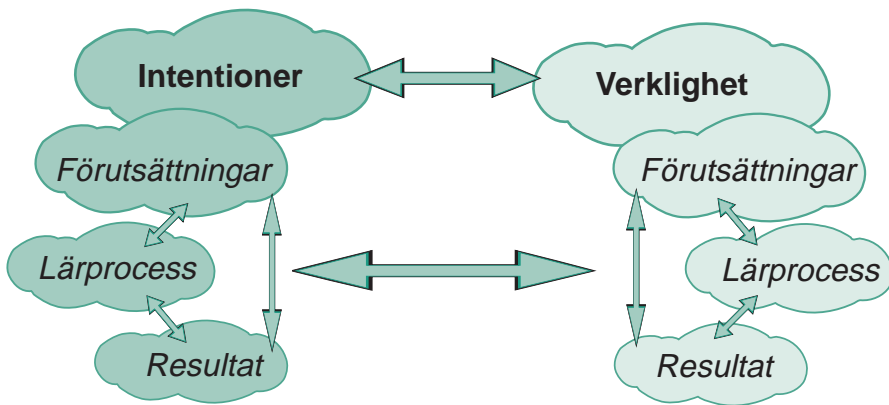
Beslut

En utvärdering är beslutsorienterad. Målet för utvärdering är handling, d v s utvärderingens resultat ska leda till någon form av beslut hos användaren.

Tillvägagångssätt

Vid utvärdering av utbildning handlar det ofta om att sätta observationer av resultat i förhållande till intentioner. I planeringen av ett utbildningsprogram fastslår vi förutsättningar, vilken läroprocess vi vill använda och vilka resultat vi vill uppnå. När vi sedan genomfört programmet, vill vi konstatera i hur hög grad våra intentioner har uppfyllts.

En intressant faktor, både på planeringsplanet och verklighetsplanet, är förutsättningarnas, läroprocessens och resultatets inbördes beroende. Hur påverkar t ex olika förutsättningar läroprocessen och resultatet?

Intressanta jämförelsevariabler i en utvärdering

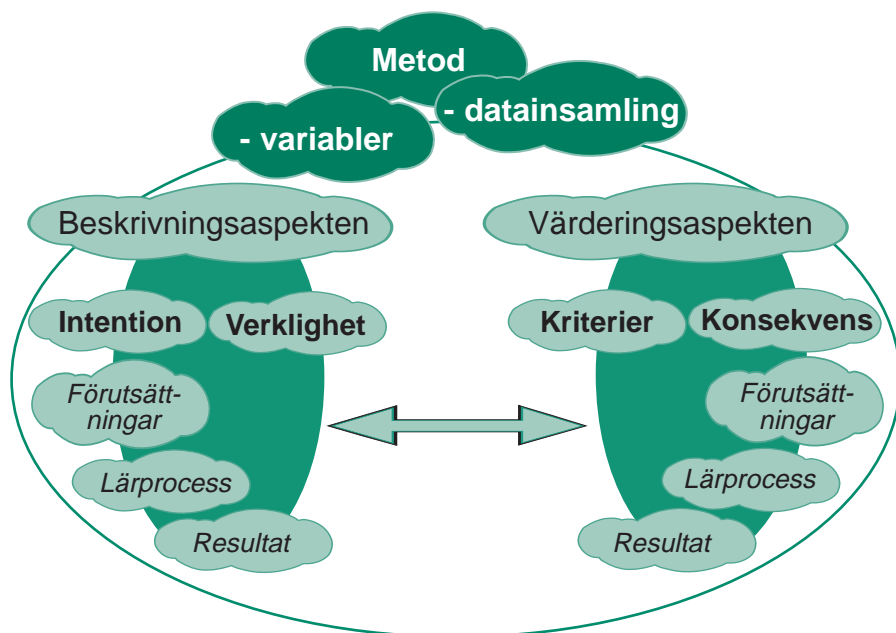
Beskrivningsdel

Utvärderingen beskriver förhållandet mellan det vi tänkt oss (våra intentioner) och det verkliga resultatet av genomförandet. Graden av överensstämmelse blir tydliggjord. I beskrivningsdelen görs inga analyser eller värderingar, endast konstateranden.

Värderingsdel

Efter beskrivningsdelen kommer en värderingsdel. Den behövs för att vi ska kunna avgöra om det som skett är tillräckligt bra eller inte. Vad är då bra och vem bestämmer det? Här behövs *kriterier*. Naturligt är att de som har nytta av utvärderingsresultatet, första-handsanvändarna, är med och påverkar valet av kriterier.

Värderingsdelen handlar också om *konsekvens*. Syftet med utvärderingen är att från ett underlag föreslå åtgärder, genomföra dem och på så sätt höja kvaliteten på verksamheten. Men vi kan inte vara säkra på att vi via utvärderingsresultatet har fått ett helt säkert underlag. Vi måste först se på *validiteten* och *reliabiliteten* i vår undersökning (har vi mätt riktigt, har vi mätt noggrant?....) och sedan dra konsekvenserna av den bild som framträder (mer om validitet och reliabilitet finns på sid 20).

Utvärderingsmodell

Räddningsverket använder följande terminologi i sitt kvalitetsuppföljningssystem för utbildning:

uppföljning - sker fortlöpande under kurs tiden

utvärdering - görs av de studerande bl a med hjälp av enkäter i slutet av kurs tiden

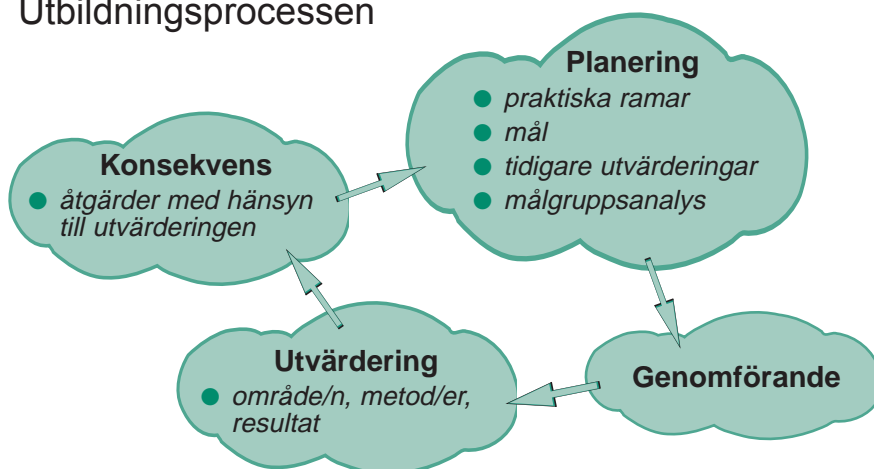
värdering - görs av egen personal i slutet av utbildningen

Varför utvärdera?

Utvärderingen är en viktig och helt nödvändig del i allt kvalitetsarbete. Räddningsverket, liksom andra utbildare, strävar ju efter att finna de optimala förutsättningarna, läroprocesserna och resultaten i de utbildningsprogram som genomförs.

Begreppet kvalitet är i sig värdeneutralt men många olika tolkningar kan göras. Kursdeltagaren kanske anser att trevligt bemötande, trygghet i inlärningssituationen, intressanta och omväxlande lärtillfällen är god kvalitet. Utbildaren kan se tecken på god kvalitet i bra resultat på prov, lagom stora undervisningsgrupper och goda resurser till undervisningen.

Utbildningsprocessen

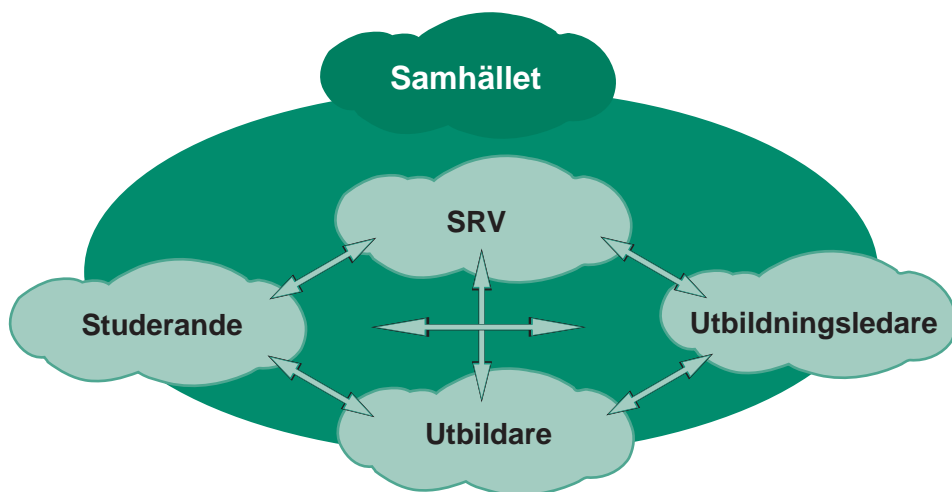
Utvärderingen är en viktig del i utbildningsprocessen

Planeringen görs med utgångspunkt från praktiska ramar, målformuleringar, tidigare utvärderingar samt målgruppsanalys. Utbildningen utformas mot bakgrund av lärokontraktet, d v s vad som studerande och utbildare kommit överens om. Efter *genomförandet* utformas *utvärderingen* så att det mest centrala belyses i första hand. Resultaten från utvärderingen analyseras och bedöms i relation till både individernas och organisationernas konstaterade kompetensbehov och läggs därefter in i planeringsförutsättningarna för nästa utbildning.

Utvärderingsperspektiv

Utvärdering är, inget entydigt begrepp. När vi utvärderar utbildning väljer vi medvetet eller omedvetet ett eller flera perspektiv som utgångspunkt.

Samhället utvärderar t ex Räddningsverkets verksamhet och ledningens agerande i olika sammanhang. *Räddningsverket* utvärderar ledarskapet vid de olika räddningsskolorna, verksamheten där m m. De *studerande* utvärderar olika delar i det aktuella programmet och kursledningen. Väljer vi att utvärdera något i en utbildning ur den studerandes perspektiv, får vi ganska säkert en annan resultatbild än om vi hade sett på den med utbildarens ögon.

Olika utvärderingsperspektiv

Samhället ställer krav på utbildning efter de behov som upplevs. Kraven bearbetas och systematiseras till mål. Beslut fattas. Studerande antas, utbildare anställs och resurser ställs till förfogande. Utbildningen genomförs. Alla som deltar i denna process deltar, formellt eller informellt, i den utvärdering som följer.

Utvärderingen kan naturligtvis inrikta sig på olika delar av utbildningsprocessen: resultaten, lärprocessen, resurserna för genomförandet, utbildarna, de studerande m m.

Men en utvärdering kan också göras före planeringen av lärprocessen. Den har då ett diagnostiserande syfte och ska fastställa lämplig startpunkt för utbildningen av den aktuella målgruppen.

Användarorienterad utvärdering

Som framgår av bilderna och resonemangen tidigare, finns det ett antal faktorer som påverkar utvärderingsprocessen, både vad gäller utformning, genomförande och användning av resultaten. Vidare inverkar antalet intressenter som berörs, syftet med utbildningen, hur länge utbildningen har funnits till, attityder till utvärdering, hur många utvärderingar som gjorts tidigare, vad de resulterat i och utvärderarens relation till det som ska utvärderas. Listan kan göras lång.

-Vem behöver utvärderingen och vem bryr sig om den?

Utvärderingar ska vara användarorienterade, d v s ge information till de som behöver informationen. Därför är det viktigt att tidigt klargöra vilka som är förstahandsanvändare respektive andrahandsanvändare av utvärderingen.

-Vad är anledningen till att vi utvärderar och hur ska informationen användas?

-Vad skulle vi kunna göra sedan, som vi inte klarar av nu p g a informationsbrist?

Svaren på frågorna bestämmer i stort hur vi kan gå vidare, t ex med beslut om förändringar.

Ett praktiskt arbetssätt är att låta huvudintressenterna tala om vad de vill ha svar på. Önskemålen bildar sedan basen för vårt utvärderingsinstrument. Ett sätt att starta förberedelsearbetet är att ställa följande fråga till var och en av huvudintressenterna:

-Vad är god kvalitet i den här utbildningen, sett med dina ögon?

Via svaren får vi intressanta och för huvudintressenterna viktiga variabler.

Utvärderingsfaktorer

Vi kan välja att utvärdera en mängd olika faktorer i utbildningar. Vi har redan nämnt måluppfyllelse, deltagarnas resultat, resursförbrukning, utbildarnas insatser, upplevelsen av utbildningsprocessen m m.

Risken är att vi i en och samma utvärdering tar med för många faktorer. Det är lätt hänt i iveren att vilja ge en så heltäckande bild som möjligt av utbildningen. Resultatet blir oftast en mycket oklar bild, eftersom vi troligen varken har kraft eller resurser att belysa hela det område vi försökt studera och förstå. Utan fokus skapar vi mycket aktivitet utan att få fram användbara data. Det är därför värt tiden att noggrant välja ut *ett* utvärderingsområde och sedan fokusera på relevanta utvärderingsfrågor.

I återkommande utbildningar görs lämpligen en utvärderingsplan för några år framåt, där olika delar av utbildningen belyses steg för steg.

Resultatet från Räddningsverkets kvalitetsuppföljning ska ge impulser till en rationell och behovsanpassad utbildning genom att ge

- underlag för revidering av utbildningsplaner
- förslag till förbättrad utbildningsservice
- förslag till förbättrade administrativa rutiner
- förslag till förbättrad service inom hotell, reception, restaurang och cafeteria
- ökad insikt om ekonomiska konsekvenser
- bättre underlag för framtida budgetering
- ett rationellt, snabbt och korrekt informationsstöd via ADB för fortlöpande verksamhetsanalys

Typer av utvärderingar

Vi skiljer på två huvudtyper av pedagogiska utvärderingar, nämligen

program-/systemutvärdering

utvärdering av de studerandes prestationer

Program-/systemutvärdering

Programutvärderingar används för enstaka utbildningsprogram (t ex brandmästarutbildning). *Systemutvärderingar* arbetar med större helheter (t ex en hel utbildningsverksamhet).

I en program- eller systemutvärdering samlar vi in data om aktiviteter, karakteristiska drag, resultat m m, som vi sedan använder för att minska osäkerhet, öka effektivitet och ta beslut om vad programmet/systemet ska uträtta och påverka. Detta innebär att hela den pedagogiska processen, i form av mål, läroprocess och resultat skärskådas.

Om målen inte nås, måste en revidering ske. Förändringarna kan handla om

- utbildningens innehåll
- utbildningsmetoder
- utbildningens ramfaktorer
- utbildningens mål
- de studerandes förutsättningar (t ex ändrade antagningskrav)

Formativ och summativ utvärdering

En *formativ utvärdering* syftar till att förbättra den utbildningsprocess som pågår. Den är handlingsorienterad. Som formativ utvärderare arbetar man nära programstaben och har som uppgift att hjälpa programutvecklaren att ta beslut. I utvärderingen söker man aktivt förtjänster och brister och får möjlighet att rätta till sådant som inte fungerar bra.

En *summativ utvärdering* genomförs efter avslutad utbildning. Man vill t ex veta om utbildningen

- varit effektiv i olika avseenden
- gav de önskade effekterna
- ska fortsätta

Som summativ utvärderare måste man skaffa sig en så objektiv ställning som möjligt gentemot användarna. Att samtidigt själv göra båda typerna av utvärderingar kan således vara problematiskt.

Räddningsverket gör efter varje genomförd kurs en summativ helhetsbedömning av hur utbildningen uppfattats av de olika intressenterna som direkt involverats i utbildningen. Det sker som en del av kvalitetsuppföljningsprogrammet.

Målfri utvärdering

Utvärderingar kan också vara frikopplade från uppsatta utbildningsmål. En målfri utvärdering undersöker hur en utbildningsinsats möter verklighetens behov. Man ser bortom utbildningsmålen, vars aktualitet på detta sätt kan prövas.

Räddningsverket arbetar med termen *kundrelaterad utvärdering*.

Implementeringsutvärdering

När vi gör förändringar i en utbildning, är det intressant att snabbt få reda på hur förändringen fungerar. Då görs en *implementeringsutvärdering*. Intressant är då att få reda på om det fungerar som det var tänkt, om delarna samverkar på det sätt som avsetts, om alla delar finns med nu o s v. Vad fungerar/fungerar inte?

Processutvärdering

I utvärderingar vill vi nästan alltid ta reda på hur utbildningsprocessen upplevts av de som deltagit. *Processutvärderingen* belyser den interna dynamiken under läroprocessen. Den beskriver upplevelser, ger svar på hur vissa saker händer, och söker förklaringar till det som lyckas, misslyckas och förändras i ett utbildningsprogram. Intressant är t ex att ta reda på i vilken mån de studerande har upplevt grupprocessen som stödjande för lärandet. Själva läroprocessen utvärderas ofta ur trivsel- och effektivitetssynpunkt. Vi ser efter i vilken grad vi lyckats skapa en optimal lärmiljö och använder ofta attitydtest och sociometriska metoder.

Varje utbildningssituation är unik

När en utvärdering görs efter ett avslutat program, gäller utvärderingsresultatet för de situationer som skapades i samspelet mellan utbildare och studerandegrupp under just det programmet. Erfarenheten visar att kursledningen ibland är alltför snabb att ändra uppläggning efter önskemål från en utbildningsgrupp i en summativ utvärdering, varefter nästa grupp vill ändra tillbaka till den ursprungliga uppläggnings.

Varje utbildningssituation utgörs av ett unikt samspel mellan utbildare och utbildningsgrupp. Dessa lärtillfällen kan inte återskapas exakt i en annan situation. Grupper är olika.

Utvärdering av de studerandes prestationer

Vid all utbildning sker en studerandepåverkan. Denna bör rimligtvis vara relaterad till målen för utbildningen. Under och efter läroprocessen fastställer vi i vilken grad utbildningsmålen har nåtts. Har den studerande lrt sig det som avsågs? Resultatanalysen ligger sedan till grund, dels fr vr bedmning av den studerande, dels fr en revision av programmet eller systemet.

Det vi studerar r frhllandet mellan frvntade och uppndda, observerade effekter. Vi talar om

Individrelaterad bedmning

Individrelaterad bedmning bygger p en mnniskosyn, dr varje individ anses vara en unik och srprglad varelse. Den frutsatter att vi kan vga samman och bedma den studerande i alla avseenden – kunskaper, frdigheter, attityder och vrderingar, samt hur dessa utvecklas frn ett tillfalle till ett annat. Utbildningen ses hr som en utvecklingsprocess i stllet fr en strvan mot ett fastlagt ml.

Problemen med denna bedmning r dels att kartlagger den studerandes frmaga och frutsattningar, dels att bedmningstypen inte medger jmfrelser mellan individer och drmed inte kan anvndas fr urval.

Norm-/grupprelaterad bedmning

Frutsattningen hr r att alla utbildningsgrupper av en viss typ arbetar med samma utbildningsinnehall. Mnniskan ses som sammansatt av ett antal olika frmagor som kan mttas och som varierar frn lga till hga vrden. Lroprocessen kan inte organiseras kring bestmda kunskapskrav, utan alla studerande r i princip godknda.

Bedömningen relateras till en norm, som grundas på resultat som andra slumpvis valda grupper uppnått, t ex vid standardiserade prov. Norm-/grupprelaterad bedömning ger möjlighet till rangordning och urval t ex för högre studier.

Målrelaterad bedömning

Förutsättningen här är att det finns klart angivet i målformuleringar vad den studerande ska klara av i form av kunskaper och färdigheter. Grundsynen på människan är att hon för att klara sig i kampen för tillvaron måste tillägna sig bestämda kunskaper och färdigheter. Utbildningen struktureras därför kring målen och bedömningen går ut på att klargöra om den studerande nått de angivna målen eller ej.

Även denna utvärderingstyp ger möjlighet till rangordning och urval.

Inom Räddningsverkets utbildningsverksamhet används målrelaterad bedömning vid bedömning av de studerande.

Räddningsverkets kvalitetsuppföljningssystem utvärderar kursresultat, utbildningsservice, administrativt stöd, hotell och ekonomi. Samtliga resultat redovisas i det centrala datasystemet ASUR kvalitet. Utvärderingen av försökskurser är normalt bredare och djupare än vad detta system medger. Varje kursansvarig har dessutom möjlighet att i varje utbildning gå längre vid utvärderingen än vad kvalitetsuppföljningssystemet stipulerar.

Program-/systemutvärderingar genomförs i slutet av utbildningarna och går till på följande sätt:

Utbildaren anger syftet med utvärderingen och de studerande besvarar enkäter som handlar om utbildningens förutsättningar, läroprocess och resultat. Omdömen avges enligt en tiogradig skala, där tio är högsta värde. De studerande skriver egna rekommendationer för hur utbildningen kan förbättras. Därefter delas de upp i grupper om tre till fyra, för att mera ingående behandla och förtydliga gruppens mest framträdande rekommendationer.

Kursansvarig ställer samman samtliga studerandes siffervärden och de framträdande rekommendationer som grupperna arbetat fram. Medelvärdet avrundas till heltal.

Utbildarna använder i sitt värderingsformulär också en tiogradig skala för sin helhetsbedömning. Den aktuella kursplanen och de individuella bedömningarna av de studerandes prestationer ska ligga till grund för värderingen av kursen.

Utbildarnas värderingsformulär och de studerandes enkäter bildar sedan bakgrundsdokument för framtida analyser och planeringar. Dessa dokument ska finnas tillgängliga i cirka två år.

Kursens resultat, utbildningsservice och ekonomi rapporteras till ASUR inom tio dagar efter aktuellt kurslut.

Validitet och reliabilitet

Validitet och reliabilitet är två begrepp som ska finnas med i allt utvärderingsarbete.

Validitet har vi i en utvärdering om den mäter det vi avser att mäta. Vi strävar efter att inte bygga in systematiska mätfel i vårt datainsamlingsinstrument. Bra validitet i undersökningen kräver att vi finner kriterier som stämmer överens med en rimlig uppfattning om vad undersökningens variabler står för.

Viktigt för validiteten är också att utvärderingarna (design, använda metoder m m) och utvärderaren har hög trovärdighet, d v s att utvärderingens intressenter har förtroende för utvärderarens förmåga att göra en utvärdering på ett korrekt sätt.

Reliabilitet står för mätnoggrannhet och exakthet och garanterar precisionen i mätningen. God reliabilitet handlar om att göra mät-situationerna så lika som möjligt. Själva mätningen i en undersökning får inte påverkas av vem som utför den eller omständigheterna under vilka den sker. Byte av miljöer vid intervjuer, sjukdom, personliga problem, läs- och skrivsvårigheter m m, kan minska reliabiliteten.

Ett aldrig så perfekt mätinstrument kan bli värdelöst om det används felaktigt eller slarvigt. Därför är reliabilitet en förutsättning för validitet.

När ska en utvärdering göras?

Utvärdering är en kontinuerlig process. Det finns inga fasta kriterier för när den ska genomföras.

Rätt tidpunkt för utvärdering är när relevant och användbar information kan tas fram till förstahandsanvändarna.

Utvärderingar som görs ett antal år efter genomförd utbildning är sällsynta. Så sent lagda målfria utvärderingar kan emellertid klargöra om en speciell utbildning motsvarat verklighetens behov.

Räddningsverkets kvalitetsuppföljningsprogram anger tidpunkter för olika rutiner vid genomförandet av utvärderingar.

Metodval

En utvärdering kan göras med olika metoder - kvantitativa eller kvalitativa.

Fördelarna med de *kvantitativa metoderna* är att de gör det möjligt att mäta många människors reaktioner och sedan behandla informationen statistiskt, göra jämförelser och generalisera. Men metoderna kräver att vi passar in människors olika erfarenheter och perspektiv i ett begränsat antal svarskategorier, som vi bestämt oss för i förväg.

De *kvalitativa metoderna* låter oss gå på djupet och studera valda områden i detalj. Fördelarna är att vi kan studera detaljerad information från ett mindre antal individer. Detta ökar vår förståelse, men minskar våra möjligheter att generalisera. Kvalitativa metoder söker helheter och är oftast formativa, d v s de används för att förbättra en process som är i gång.

Schematisk översikt över kvantitativa respektive kvalitativa inriktningar vid utvärdering

Vilken eller vilka metoder vi än använder för att beskriva och bedöma det vi vill utvärdera, så måste vi bestämma oss för

- vilket syfte utvärderingen har
- vilket eller vilka områden som ska utvärderas
- vilket/vems perspektiv vi ska se detta område ur
- vilka variabler som ger den bästa bilden
- vilken ansats, kvantitativ eller kvalitativ eller båda, som vi ska välja
- vilken datainsamlingsmetod som är mest lämplig

Ofta är en blandning av metoder bra att använda vid utvärderingar. Intressant är också att låta en annan lärare än den som deltagit i eller varit ansvarig för undervisningen, sköta om utvärderingen.

Metoder att bedöma studerande

Att via observationer utvärdera de *praktiska målen* är normalt det enklaste för utbildaren. Det kan göras genom att sätta in de studerande i tillämpningssammanhang eller genom praktiska prov. Verkligheten är då den bästa miljön för utvärdering, men när verkligheten inte kan användas, är också simulerad verklighet, t ex OBBO-övningar (Orientering, Bedömning, Beslut, Order) och spel användbara.

Situationen och tidpunkten har också stor betydelse vid utvärdering av *teorimål*. Det vanligaste sättet är att ge de studerande någon form av prov vid kursens slut. Muntliga förhör och skriftliga prov av olika slag ger en möjlighet att utvärdera vad de studerande lärt sig.

Valet av utvärderingssätt styr i hög grad de studerandes arbetssätt vid inläringen. Vet de t ex att kursen avslutas med ett skriftligt prov, lägger de ner stor möda på den del av utbildningen som kan tänkas bli föremål för provfrågor och anstränger sig att fundera ut vilka frågor som kan bli aktuella.

Vårt val av utvärderingsmetod styr således för många kursdeltagare vad de betonar och lär i sin läroprocess.

I all utbildning vill vi, parallellt med kunskapsutveckling, förändra och utveckla attityder. Ibland kan attitydpåverkan och därmed följande attitydförändring vara det viktigaste målet i en utbildning.

Men målen för *inställning/individuella egenskaper* är svåra att utvärdera. Här spelar tidpunkt, situation och vald metod stor roll. Det finns ofta stora skillnader mellan hur de studerande tror att de skulle handla i en viss situation och hur de sedan i en realistisk situation verkligen handlar. Mätningar av attityder och sociala beteenden med enkätfrågor är osäkra. Hur tillförlitliga är egentligen självskattningar? Om den studerande vill framstå i positiv dager, är det lätt att han/hon överdriver de positiva effekterna av utbildningsinsatsen. Det är därför lämpligare att göra bedömningen i verkligheten eller i en simulerad situation, t ex ett rollspel, där så realistiska förutsättningar som möjligt arbetas fram. Essäskrivande (att utförligt redogöra för något) med egna reflexioner är också ett användbart komplement.

Utvärdering efter taxonomimål

Kunskaper utvärderas vanligen mot de mål som är formulerade. Vi mäter då mot de olika mål som finns i Räddningsverkets taxonomi – kursmål, ämnesmål och delämnemål. Ju högre upp i målnivåerna vi förflyttar oss, desto mer relevanta blir normalt mätpunkterna. Samtidigt blir bedömningen av svaren svårare. Detta måste dock ses i relation till de befattningskrav som gäller.

Om utvärderingen ska visa hur utvecklade kunskaper, attityder och praktiska färdigheter svarar upp mot verklighetens behov, måste vi vänta tills kursdeltagaren befunnit sig i yrkesrollen en tid efter utbildningen. Utvärderingen sätts då i relation till de yrkeskrav som verkligheten ställer på honom/henne.

Det styrande för en utbildning är i första hand kursmålen (även i nedbruten form som ämnesmål och delämnemål). Målen är framtagna utifrån de yrkesroller som den studerande får efter utbildningen och de uppgifter som rollerna medför.

Läraren ska arbeta mot dessa mål. Situationerna och delämnemålen ska då ses som arbetsredskap för läraren och de studerande. Det är inom ramarna för dessa två komponenter som den pedagogiska friheten har sitt spelrum. Dynamiken, kreativiteten, engagemanget och därmed delaktigheten måste få finnas! Friheten måste dock rymmas inom Räddningsverkets pedagogiska målsättning som bl a säger att utbildningen ska vara processinriktad och ställa den studerande i centrum så att han/hon tar eget ansvar för sitt lärande. Se även Räddningsverkets *Taxonomi och målformulering*.

När en situation presenterats för de studerande, arbetar grupp och lärare gemensamt fram vilka utbildningsbehov som föreligger. Den centrala frågan blir:

Vad krävs av mig för att jag i rollen som exempelvis brandförman på ett effektivt sätt ska klara av den här situationen?

Den följande behovsinventeringen kan ske via brainstorming, gemensamt eller i grupper, och följs av en prioritering, där utbildaren aktivt kompletterar och ger synpunkter utifrån

de delämnemål som finns angivna för situationen. Det är viktigt ur delaktighetssynpunkt att studerande med stor förkunskap inte blir för styrande. Därefter redovisas de praktiska ramarna, d v s de styrningar och resurser, som finns för genomförandet. Här söks också möjligheter till samverkan med andra situationer.

Nästa steg är att bestämma ordningsföljden för de ingående delarna i utbildningsinsatsen och att välja arbetsformer och hjälpmedel.

Så genomförs utbildningen och utvärdering sker.

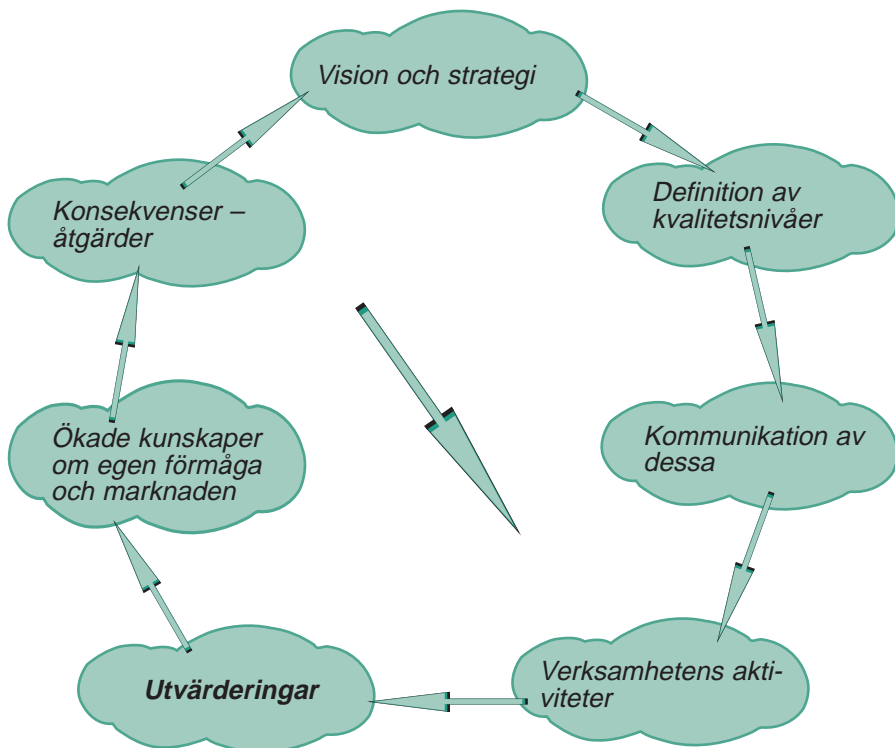
Det mest närliggande utvärderingssättet är att utvärdera måluppfyllelse av rollen i den aktuella situationen. Det krävs ofta samverkan mellan utbildningar och utbildare för att skapa tillräckligt realistiska situationer.

Metoderna för utvärdering blir observationer, som kompletteras med essäskrivande med individuell analys och reflexioner utifrån givna frågeställningar. Andra kompletteringar är traditionella skriftliga prov och samtal i grupp eller individuellt.

Kvalitet

Utvärderingen ska ses som en nödvändig del i alla målstyrda verksamheter. Den ger de olika aktörerna underlag för beslut som syftar till att optimera kvaliteten i utbildningssystemet.

Bilden visar hur utvärderingen är den drivande faktorn i den positiva kvalitetscirkeln. Det händer ibland att beslutade åtgärder, som föranletts av en utvärdering, direkt kan införas i verksamhetens aktiviteter.

Utvärderingens roll i kvalitetsutvecklingssystemet

Från den enskilda räddningsskolans perspektiv kan kvalitetsbegreppet ses i tre dimensioner:

Institutionell kvalitet

Institutionell kvalitet knyter an till den aktuella räddningsskolans image, d v s det rykte man har hos kunderna. Avgörande för kundernas bild är vad skolan lyckats prestera under en lång följd av år. Imagen är lätt att förstöra på kort tid och tar mycket lång tid att bygga upp igen.

Genomförandekvalitet

Genomförandekvalitet står för skolans kapacitet och tekniska förmåga att genomföra utbildning.

Interaktiv kvalitet

Interaktiv kvalitet anger kvaliteten i umgänget och kontakterna mellan skolan och kursdeltagarna samt kommunerna. Dålig image kommer ofta från misslyckanden när det gäller interaktiv kvalitet.

Genomförandekvalitet och relationen mellan kursdeltagare och räddningsskola utvärderas för närvarande med hjälp av enkäter i Räddningsverkets kvalitetsuppföljningssystem. Den externa kvalitetsmätningen av institutionell kvalitet och interaktiv kvalitet mellan skolan och kunderna är också intressanta områden för ett kvalitetsuppföljningsprogram.

Exempel på instrument för kursutvärdering

Här följer några exempel på instrument och modeller som visar hur utvärderingar praktiskt kan utformas och användas för utvärdering. Exempel ges på

- ATU – skalan (Attityder till Utbildning)
- bedömning av läraragerande, gruppdiskussioner
- bedömning av utbildningens relevans för arbetet ”på hemmaplan”
- bedömning av inflytande på lärprocessen
- bedömning av den pedagogiska uppläggnigen
- bedömning av förändringseffekter

Exempelsamlingen ska ge utvärderaren möjlighet att själv utveckla modellerna efter behov och sammanhang.

ATU-skalan

ATU-skalan (Attityder Till Utbildning) används för att mäta attityder till olika utbildningsmoment. Den är uppbyggd av adjektiv som bildar motsatspar. Mellan dessa ligger sju skalsteg.

ATU-värdet fås av den summa som räknats fram för sex delskalor (understrukna), som utgör den egentliga attitydskalan. På varje delskala fås 1 - 7 poäng. 42 är maxpoäng och 6 är minimipoäng vid bedömningen. De adjektivpar som inte räknas in i själva skalan ger också värdefull information.

Nedanstående skalexempel är inte fullständigt, men kan byggas ut genom tillägg av lämpliga adjektivpar.

Markera med ett kryss på följande sju gradiga delskalor din attityd till kursen som helhet och ibland också till utbildaren.

lätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	svår
<u>positiv</u>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<u>negativ</u>
jäktad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	lugn
<u>oviktig</u>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<u>viktig</u>
intressant	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ointressant
etc.								

(Efter Jerkedal, Gärden och Mårdberg, ATU-skalan. PA-rådet 1966)

Bedömning av läraragerande, grupp-diskussioner och arbetsformer

A. Hur tycker du att läraren agerat under utbildningen? Markera med kryss på varje delskala!

kompetent icke-kompetent

icke-inspirerande inspirerande

flexibelt bundet

etc.

B. Hur har du upplevt diskussionerna i gruppen? Markera med kryss på varje delskala!

bra dåliga

fastlåsta öppna

livliga passiva

etc.

C. Hur bedömer du att de arbetsformer som förekommit har bidragit till att nå utbildningsmålen? Betygsätt från 1 till 5, där betyget 5 är högst!

gästföreläsningar

lärarledda lektioner

arbete i grupper

arbete med tillämpningsuppgifter

egenstudier av kurslitteratur

etc.

Bedömning av gruppdiskussioner

Vilket innehåll fick gruppdiskussionerna? Ange det vanligast förekommande! Sätt bara *ett* kryss!

- Vi diskuterade lite av varje som rörde den aktuella situationen. Vi tog upp det som kändes angeläget för var och en i gruppen.
- Vi diskuterade utifrån givna frågeställningar och krävde av varandra att var och en skulle ta ställning.
- Vi diskuterade inom ramen för det givna temat, men vi kände inte något krav att enbart diskutera de givna frågeställningarna.
- Vi diskuterade och motiverade våra synsätt i förhållande till kursens mål. Många gånger uppstod konflikter, som vi utnyttjade konstruktivt genom att vi formulerade en handlingsplan för vårt agerande i vårt kommande arbete.
- Vi diskuterade, tog ställning och motiverade vårt ställningstagande utifrån givna frågeställningar. Därefter hjälptes vi åt att formulera en handlingsplan för vårt arbete i den givna situationen.

Bedömning av utbildningens relevans för arbetet ”på hemmaplan”

I vilken utsträckning anser du att det vi arbetar med under utbildningen har relevans för jobbet ”på hemmaplan”?

- utomordentligt hög relevans
- hög relevans
- ganska hög relevans
- ganska låg relevans
- låg relevans
- utomordentligt låg relevans

Bedömning av inflytande på lärprocessen

A. Vilket inflytande bedömer du att du har haft på kursens **innehåll**?

- mycket stort inflytande
- stort inflytande
- varken stort eller litet inflytande
- litet inflytande
- mycket litet inflytande

B. Hur upplevde du detta?

- mycket positivt
- positivt
- varken positivt eller negativt
- negativt
- mycket negativt

C. Vilket inflytande tycker du att du haft på valet av **lärsituationer**?

- mycket stort inflytande
- stort inflytande
- varken stort eller litet inflytande
- litet inflytande
- mycket litet inflytande

D. Hur upplevde du detta?

- mycket positivt
- positivt
- varken positivt eller negativt
- negativt
- mycket negativt

E. Vilket inflytande har kursgruppen haft vid valet av **arbetsformer**?

- mycket stort inflytande
- stort inflytande
- varken stort eller litet
- litet inflytande
- mycket litet inflytande

F. Hur upplevde du detta?

- mycket positivt
 - positivt
 - varken positivt eller negativt
 - negativt
 - mycket negativt
- etc.

Bedömning av den pedagogiska uppläggnigen

A. Ringa in de fem ord som bäst ger en bild av den pedagogiska uppläggnigen av kursen hittills!

auktoritär	oklar	spännande	tråkig
effektiv	ineffektiv	klok	lös
demokratisk	fast	okunnig	jobbig
intressant	tydlig	konservativ	ovanlig
traditionell	kreativ	ointressant	vilsam

etc.

B. I början av kursen tyckte jag att den pedagogiska uppläggnigen var

C. Nu tycker jag att den är

D. Inför den sista delkursen skulle jag vilja ge följande råd, när det gäller den pedagogiska uppläggnigen:

Bedömning av förändringseffekter

Alla utbildningsinsatser syftar till att förändra de som deltar. Pedagogik handlar om påverkan. Utbildningsmålen anger i vilken riktning man ska utvecklas och vart man ska nå. Ibland påverkas vi inte alls av utbildning. Ibland stannar förändringen vid att vår inställning till människor och företeelser ändras. Men förändringen kan också bli mer djupgående.

Hur anser du att den här utbildningen påverkat dig? Sätt bara *ett* kryss!

- Jag har till viss del ändrat min inställning till företeelser och människor.
- Jag har utöver föregående alternativ till viss del ändrat mina arbetsmönster och mitt beteende.
- Jag har inte förändrat mig.
- Hela min person har berörts. Även min självuppfattning har till viss del förändrats.

För vidare läsning

Cohen, L. & Manion, L. *Research Methods in Education*.
London: Routledge, 1989

House, E.R. *Evaluation With Validity*.
Beverly Hills: SAGE Publications, 1980

Jerkedal, Å. *Utvärdering av utvärderingar*.
Lund: Studentlitteratur, 1990

Patton, M.Q. *Qualitative Evaluation and Research Methods*.
Newbury Park: SAGE Publications, 1990

Patton, M.Q. *Utilization-Focused Evaluation*.
Newbury Park: SAGE Publications, 1994

Repstad, P. *Närhet och distans*.
Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. Lund: Studentlitteratur, 1993

Svensson, P-G & Starrin, B. *Kvalitativa studier i teori och praktik*.
Lund: Studentlitteratur, 1996

Trost, J. *Enkätboken*.
Lund: Studentlitteratur, 1994

Trost, J. *Kvalitativa intervjuer*.
Lund: Studentlitteratur, 1993